

१०५५

सर्वप्रायश्चित्त

६९८ प्रा १९२

धर्मशास्त्र

श्री गते शान्तं नमः ॥ अथ सर्वप्रायश्चित्तं ॥ एकमध्यात्मविदंब्राह्मणं पर्वदत्तेनोपविश्य ॥ कृतः स्नानः श-
 क्तौ सत्यां क्लिप्तवाससोऽभुंजानः पर्वदं प्रदक्षिणीकृत्य धरण्या साष्टांगं प्रणमेत् ॥ ततः किंते कार्यं निप-
 षेणो वृषयो निष्क्रम्य द्रव्यं तदग्रे निधाय अमुकस्य मे जन्म प्रभृति अथ वा बतूनां ज्ञान कामा कामसकृदस-
 कृत्कायिकवाचिकमाजसिकसासगिकस्पृशस्पर्शभुक्ताभुक्तपानपीनसकलपातकातिपातकोप-
 पातकलघुपातसंकलीकरणमलिनीकरणः पात्रीकरणजातिभ्रंशकरणप्रकीर्तपातकानां मध्ये सं-
 भावितपातकानां निरासार्थं तथा सपत्न्यकस्य ननु प्रमुकवर्षपर्यंतं अनादिताग्निताजनितप्रत्यवायपरि-
 हारार्थं चानुग्रहं कृत्वा प्रायश्चित्तमुपदिशेत्तु भवन्तः स वैधर्म्ये विवेकरो गोपारं स कलादिजाः मम देहस्त्वसं-
 भुङ्क्ते कुर्वन्तु द्विजसत्तमाः ॥ मया कृतं महाघोरं जातमज्ञानं तत्किल्बिषं ॥ प्रसादः कियतां मह्यं शुभानुज्ञां प्रयच्छ ॥ पूज्य-
 कृतः पवित्रो हं भवेयं द्विजसत्तमैः ॥ एवं प्रार्थयेत् ॥ ततो मामनुग्रहं तु भवन्तः ॥ इति प्रणमेत् ॥ ततः अद्वयपुण्यादिभि-
 पुस्तकैः पूजासम्भ्यानुवादकपूजां च विधाय निबन्धं पूजात्वेन किंचिद्द्रव्यं निधाय कृतां जलिपुष्पसिद्धेत् ॥ अनुवा-
 दः ॥ काय किंचिदक्षिणां दद्यात् ॥ ततो न्याधानां पुकारदिनाहारभ्यप्रत्यक्षमेकैकं वा दद्यात् ॥ ततः
 अस्मभ्यर्थं यथाशक्ति प्राजापत्यानि च स्मृत्यावलोकनप्रापयथा प्रत्याग्नयेनाचरेत् ॥ प्राजापत्यं तु प्राजाप-

(1A)

२। आचम्य प्राणा नायम्य मलस्नानं कुर्यात्। जमंत्रं त्रिस्नात्वा द्वि
राचम्यं ब्रह्मं दानं गृहीत्वा समस्तसंपत्तं श्लोकं पठित्वा प्रदक्षिणी
कृत्य साष्टांगं प्रणम्य उपविश्य यजमाने न उक्त्वा ममेह जन्मनि
जन्मांतरकृतानां अनुवादं न मनसि करिष्ये। कुरुष्व संकल्पः। श्रीमदा
दिनंतवीर्यस्यादिना रायणस्य विंशत्या परमितशक्त्या ध्रियमाणस्य
महाजलौघमध्ये परिभ्रममाणानामनेककोटिब्रह्मांडखंडानामेक
तमव्यक्तमहदंकारः पृथिव्यापस्तेजोवायुराकाशोद्यावरणोरावृते
अस्मिन्महतिब्रह्मांडखंडयोर्मध्ये आधारशक्तिः कूर्मवराहानंता

(2)

॥२॥

दृदिगजोपरिप्रतिष्ठिते सप्तधा तालस्योपरिभागे सत्यां तल्लोकषट्कस्य
धोभागे महाकायस्य शेषस्य महत्स्य फणिमंडिते दिक्कदंतिशुंडादंडोत्त
भित्ते लोका लोकाचल यिते लवणे क्षुसुरा सर्पिर्क्षीरोदाणी विषयते जंबू
पुक्षशाम्ललिकुशक्रौंचशक्रादि सप्तद्वीपद्वीपिते कांस्यताम्रग
भस्तिनागगंधर्ववारिणभारतेति नवरवंडरवंडिते भरद्वाजभरतखंडे ज
योध्यामथुरामायाकाशीकांच्यवंतीद्वारावती कुरुक्षेत्रपुष्करादि
नाना तीर्थयुक्तकर्मभूमौ मध्यरेखायां पूर्वभागे भारगीरख्याः पश्चिमे
तीरे सकलजलस्रष्टा परार्द्धद्वयजीविनोद्यब्रह्मणो द्वितीय परार्द्धे प्रथम

॥२॥

(2A)

वर्षप्रथमदिवसेऽयहनिद्वितीययामेतृतीयेमुद्रुर्तप्रथमघटिकायांसप्तमेवै
वस्वतमं न्वंतेजषाविंशतिमेयुशेषप्रथमवर्णे बोद्धावतारे विक्रमशके अ
मुकजयने अमुकसतौ मासेपक्षेतिथौ वारेनक्षत्रेयथावर्तमायोगैक
रणे एवं गुणविशेषणविशिषायां पण्यतिथौ मम इह जन्मनि जन्मांतरे वा
संवितानां पातकानां ब्रह्महृन्मम शरणं नस्तु वणस्तेयगुरुतल्पकादीन् संस
र्गरूपपातकानां बुद्धिपूर्वकाणामप्युद्धिपूर्वकानां मनोवाक्कायकर्मभिः कृता
नां बहुकालाभ्यस्तानां उपपातकानां च सृष्टसृष्टपरदोषावरणसंकलीक
रणमलिनीकरणापात्रीकरणजातिभ्रंशकरणसविक्रयखरोष्ट्रमहिषी

॥३॥

(3)

विक्रयदासीविक्रयअश्वविक्रयअजादिपशुविक्रयव्रात्यब्राह्मणत्वदुर्वाहि
णत्वनिरर्थकवृक्षछेदनक्रमणनपाकरणब्रह्मस्वापहरणब्राह्मणनिंदारु
रुनिंदावेदनिंदाशास्त्रनिंदाऽभक्ष्याभक्षणअभोज्याभोजनअबोष्याबो
षणअपेयापानअस्पशस्पर्शनअश्राव्यश्रवणअघ्रेयाघ्राणअहिंस्य
हिंसनअवंद्यवंदनअविंत्यविंतनअयाज्ययाजनअपूज्यपूजनपूजाव्य
तिक्रमेणमातापितृतिरस्कारस्त्रीपुरुषप्रीतिभेदनपरस्त्रीगमनक्षत्रिय
स्त्रीगमनवैश्यस्त्रीगमनशूद्रगमनब्राह्मणीगमनविधवागमनदासी॥३॥
गमनवेश्यागमनबांडालादिहीनजातिस्त्रीगमनजाजादिपशुयोनिग

(3A)

मनोजयोनिबीजपातनकूटसाक्षित्ववादपैशुन्यवादमिथ्यावादपरशा
पद्रोहातिकरणमूँछभाषणमूँछसदासनब्रह्मद्वेषकरणस्वामिभेदन
मित्रवंचनगर्भपातनरजग्वलागमनिषिद्धकालमैथुनसकामपरस्त्री
स्तनस्यर्शनविकारभाषणदुःखसेवनदुर्भोटपचनपथितांबूवर्षण
हीनसेवनजनृतभाषणपराभभोजनगणिकाभभोजनभूणहिंसा
बालहिंसास्नानसंध्यावैश्वदेवत्यागअतिथित्यागजौपासनत्यागजा
तार्थपाकएकाकीमिष्टाभभोजनबालकैः सहभोजननक्रमुकपत्र
भोजनपंडितभेदकरणादीनांपातकानांलघुखूलं सूक्ष्माद्राणांश्च

॥४॥

(५)

लनपूर्वकाणां रादुपरागकुरुक्षेत्राधिकारश्चात्रियसंप्रदानकरणसहस्र
सूवर्णभारदानजन्यफलशतगुणविध्यसंगतिगंगास्नानफलशतगुण
सागरसंगतिगंगास्नानफलशतगुणकश्यपुत्तरवाहिनीगंगायमुनाससूव
तीसंगमस्नानफलसहस्रगुणप्रापिपूर्वकसमस्तपितृणां नरकादुत्तीर्ण
लक्षय्यविष्ठादिलोकप्राप्तिकामः तीर्थराजवेणीस्नानमहंकरिष्ये ॥ आत्य
नः शुद्धिकामो वापितृणां तृप्तिहेतुवाचपनंकारयिष्यामि तीरेहंतवजाद
वि ॥ १॥ यावत्कानिच पापानि ब्रह्महत्यासमानि च ॥ केशानां श्रित्यतिष्ठंति ॥ ४॥
तस्मात्केशावपाभ्यहं ॥ २॥ गंगापापमरित् श्रेष्ठं कं पिते पापसंभयात् ॥

(4A)

केशानाश्रित्य० केशयावन्तिसंख्यानां छिन्नानां जाद्वीजले॥ तावद्वर्ष
सहस्राणि स्वर्गलोकं गच्छन्ती॥ ४॥ दक्षिण कण्ठमिदं रभ्यवपनं कारयेत्॥ के
शाभुविनिक्षिपेत्॥ स्नानं कृत्वा॥ अथ दंतकाष्ठं गृहीत्वा॥ आयुर्वलयं शो
वर्चः प्रजाः पशुवस्तुनि च॥ ब्रह्मपुत्रां च मेधां च त्वन्नो धेहि वनस्पते॥ मुख
दुर्गन्धिना शायदंतानां च विष्णुदेव॥ जीवनाय च गन्त्राणां कुर्वेहं दंतधाव
न॥ भस्म स्नानं कुर्यात्॥ सर्वेषां भवदवा नां पूज्यो रुद्रो वदेवता॥ तस्मात्प
वित्रं भस्मैतत्तेन स्नानमद्यापहं॥ मानस्तोकेति विभूतिं गृहीत्वा॥ अग्नि
रिति भस्म॥ जलमिति भस्म॥ स्थलमिति भस्म॥ व्योममिति भस्म॥ सर्वं हवा

(5)

॥५॥

इदमस्मेति॥ भस्म गृहीत्वा ईशानाय नम इति शिरसि तत्पुरुषाय नम इ
ति मुखे॥ अघोराय नम इति हृदये॥ वामदेवाय गुह्ये॥ सद्योजातमिति पाद
योः॥ प्रणवेन सर्वं गी॥ पुनः स्नोत्वा द्विरावम्य देशकालौ स्मृत्वा मृत्तिका
स्नानं करिष्ये॥ अथातो मृत्तिकायां विधिं व्याख्यास्यामो नदीनां तटे
शुचिप्रदेशे मृत्तिका मुद्धरेत्॥ बलिच्छायां सर्वतानामिति भूमिं जमिमंज्य॥
मां वो र्षत्वनितोत्तरवनित्वाभ्यां नाष्टशिवी भवेति मृत्तिकां गृहीत्वा
ज्जायनेतेति दूर्वा मादाय गायत्र्या प्रोक्ष्य भूमौ निक्षिपेत्॥ अग्निः शुचि
व्रततमः इदमापो अस्मानि ददत्येतैर्मंत्रैः कुशोदकेन मृत्तिकामभिषि

॥५॥

= तत् =

(5A)

व्य. ज्ञातारमिद्रं इति पूर्वस्थां ॥ यमायसोमं दक्षिणे तत्वायामीति पश्चि
मे वयं सोम इत्युत्तरे बट्टं सूर्यं इत्युत्तरे परिष्ठात् अर्धः पश्यस्व इति अर्धः ॥
गंधद्वारेति मृत्तिका भालोद्गुणं दुत्यं जात वेदसमित्यादित्यं दर्शयित्वा सकृ
स्त्र शीर्षेति शिरसि अक्षीभ्यां तं निमुखे ग्रीवाभ्यस्तेति कंठे आंत्रेभ्य
स्तेति हृदये नाभानां भिन्नेति नाभौ त्वामिद्रं सजोषसेति बाह्वोः ॥ यस्य
विश्वानीति हस्तयोः सोमान् स्वरणमिति कक्षयोः यत्कुक्षिरिति कु
क्षौ बद्धीनां पितेति पृष्ठप्रदेशे उरुभ्यां तदुत्पूर्वो मेहनादनमिति जा
न्योः ॥ एतावानस्येति पादयोः ॥ अंगादंगादिति सर्वांगे ॥ पुरुषसूक्तेन ॥

(6)

॥६॥

अश्वक्रांते तिलद्वार्शिरसिनिधाय शुद्धस्नानं कुर्यात् हिरण्यशृंगं वरु
णं प्रपद्ये तीर्थं मे देहिया वितः । यन्मायाभुक्तमसाधूनां पापेभ्यश्च प्रतिग्रहः
यन्मे मनसा वा वाक्येन वा दुष्कृतं कृतं ॥ शनैर्द्रोवरुणो बृहस्पतिः
सविता वधुनः ॥ इमं मे गंगोत्तरस्य मदीधिवति पावमानी सूक्तं ॥ समुद्र
जेष्ठा एतो न्वेद्रं आपो हिष्ठा इति गर्जनं ॥ इमं मे गंगेत्युदकमालोड्य
अधमर्षणं कुर्यात् ॥ प्रवाहाभिमुखं विस्नात्वा आवम्य गायत्र्या गोमूत्रं
गंधहारेति गोमयं आप्यायस्वेति क्षीरं दधिका वा इति दधिः घृतं मि
मिक्षेति घृतं कुशोदकेन स्वसूत्रोक्तप्रकारेण दशस्नानानि कुर्यात् ॥ ॥

(6A.)

यत्र ब्रह्मादयो देवास्तां देवांस्तर्पयामि. भूर्देवांस्तर्पयामि. भुवर्देवांस्तर्प
यामि. स्वर्देवांस्तर्पयामि. भूर्भुवःस्वर्देवांस्तर्पयामि. कुल्लद्वैषाणादयो ये न
षयः. तान् अर्चयितुं तर्पयामि. भूर्भुवःस्वर्चर्चयितुं तर्पयामि. भुवर्चर्चयितुं तर्पयामि. स्वर्चर्च
यितुं तर्पयामि. भूर्भुवःस्वर्चर्चयितुं तर्पयामि. सोमः पितृमान्यमोग्निष्वाताः
कव्यवाहनादयो ये पितरः. तान् अर्चयितुं तर्पयामि. भूः पितॄंस्तर्पयामि. भुवः
पितॄंस्तर्पयामि. भुवः पितॄंस्तर्पयामि. स्वः पितॄंस्तर्पयामि. भूर्भुवःस्वः
पितॄंस्तर्पयामि. ॥ इति जलतर्पणं ॥ धौतवाससीपरिधायद्विराचम्
पापहामहाविष्णुदेशेन त्रिभ्यो धिकान्युग्मयुतान् ब्राह्मणान् पूज

(७)

॥७॥

तुर्वकिं भोजयेत् ॥ आमा भेवा दद्यात् ॥ विस्त्रवे नमः ॥ जयंते क्षणां इदं ते पापं ॥
इदं ते आसनं ॥ इदं ते जघ्यं ॥ इदं ते आमं ॥ जभया ॥ इमां ते दक्षिणां ॥ समर्प
यामीति सर्वत्रैव ॥ विसर्जनं कृत्वा ॥ जशाला होमः ॥ तत्र जग्निस्थापना
दि पूर्वकमाज्येन भूभुवि स्पर्शविद्यादुतिभिः पापहामहा विस्त्रुदेशेन
जष्टाविंशतिरष्टोत्तरशतं बाहुतं जुहुयात् ॥ ततः पंचगव्यं कारयेत्
सुवर्णादिपात्रे पद्मादिपात्रे वा ॥ ताम्रयाः गोमूत्रं त्रिपलं गायत्र्या ॐ
इति प्रणवेनादाय ॥ ततो गुष्ठार्धपरिमितं श्वेतायाः गोमयं गंधहा
रमित्यादाय ॥ ततः कपिलायाः पयः सप्तपलं माष्यायस्वेति आदाय ॥

॥७॥

(71)

ततः नीलायाः सप्तपलमेवददिकाया इत्यादाय ततः कल्लायाः घट
एकपलं घटं मिमिक्षेत्यादाय ततः एकपलं कुशोदकं जापोहिष्ठेत्यादाय
यः प्रणवेनालोड्य प्रणवेनैव यदियकाष्ठेन निर्मथ्य प्रणवेनाभिर्मन्त्रं
सप्तपत्रैः कुशोर्दशाङ्गुलीङ्गुल्यात् एतेर्मन्त्रैः मन्त्राश्च इरावतीधेनु
मतीहिभूतं सूर्यवसिनीमनुष्यं रास्यात् व्यस्तन्नारोदसी विल्लव
तेदाधर्षयेथिवीमभितो मयुस्वः स्वाहापृथिव्यै इदं नमसः इदं नि
र्विचक्रमे सुरे स्वाहा विल्लवे इदं नमः मानस्तोकेतने इदं नमः
स्वाहा रुद्राय इदं नमः उह्यज्जाने विवस्वाहा ब्रह्मा इदं नमः सोमाय

८॥ जा इति दुःखं तत्र ग्रहणं करिष्ये इति विधिः ॥ ८ ॥ प्रणवेन
 सर्वं विवेक्य ॥ एतच्च ग्रामाद्द्विर्नद्यादस्तीरेन क्षत्रदृष्टिर्नकार्ये ॥ ९ ॥
 (४) मृत्तमूत्रादिचल्पं ग्राह्यं ॥ सर्वस्यैव वातः ॥ अस्मिन्दिने उपवासः शक्तः
 स्य ॥ अन्यस्य हविष्यान्नां इति पंचमं प्राश्य गृहे जागत्य विष्णुं स्मरन् ॥ १० ॥
 श्रीकाशी विभवाथा ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

मूळ प्रत पाहण्यासाठी संपर्क

इतिहासाचार्य वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे
राजवाडे पथ, गल्ली नं. १, धुळे-४२४००१ (महाराष्ट्र)
दूरध्वनी क्रमांक (०२५६२) २३३८४८
Email ID : rajwademandaldhule@gmail.com